

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی آیات و روایات مربوط به شخصیت حضرت حوا^۱ (علیها السلام)

اکرم مشهدلو^۱

چکیده

قرآن کریم به ویژگیهای زنان مؤمن رشد یافته که در برهه های مختلف تاریخی زیسته اند پرداخته است. یکی از این زنان حضرت حوا (سلام الله علیها) است. درباره ایشان ویژگیهای مهم و متعددی در قرآن کریم مطرح شده است؛ اما ویژگی های شاخص ایشان در زندگی بررسی نشده است. بنابراین این مقاله که به روش توصیفی- تبیینی و با ابزار کتابخانه ای نوشته شده، به ویژگی عمده و محوری ایشان در زندگی به عنوان ویژگی شاخص نظر داشته و نقش و شخصیت وی را از دیدگاه آیات و روایات بررسی کرده است. این شاخص در زندگی وی عبارتند از: توبه. که این شاخص نقش بسیاری در زندگی بشریت داشته است از جمله: الف) آمرزش گناهان؛ ب- امید هدایت و نجات؛ ج) دوستی خدا؛ د) زندگی نیکو؛ بنابر نتایج این مقاله در نهایت به ارائه الگوی کامل زن قرآنی می توان رسید که به نظر این مقاله آن الگوی کامل در بحث توبه، حضرت حوا (سلام الله علیها) می تواند باشد.

کلید واژه: آیات، روایات، شخصیت، حضرت حوا (سلام الله علیها).

۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه فاطمیه؛ شماره موبایل: ۰۹۳۶۹۳۲۶۲۱۲.

مقدمه

خداوند متعال قرآن را برای هدایت مردم نازل کرده است و برای سعادت و کامیابی آنها در این کتاب از هر شیوه و روش مناسب تبلیغی استفاده نموده است به این معنا که هم از زبان قصه استفاده کرده است و هم از مثل ها و هم از وعده و وعیدها و هم از انذار و تبشیرها و هم از سویی شخصیت‌های منفی و شخصیت‌های رشد یافته و متعالی را معرفی کرده است که هر هوشمند مدبری را به تامل واد میدارد که قرآن تماماً در پی تحقق یک هدف متعالی و مقدس است و آن تطهیر جان از زنگار رذائل و آراسته شدن به زیور فضائل و در یک کلام رسیدن به مقام قرب الهی است .

در این میان زنانی با لبیک گویی به دعوت الهی راه تقوی را پیش گرفتند و با تأسی به انبیای الهی خود را به اوج فضائل و کرامات انسانی رساندند و چراغ راه هدایت بشری گشتند. معرفت عمیق به سیمای این زنان صالح با استفاده از استدلالات محکم قرآنی و حدیثی به عنوان الگوهای شاخص برای تمام انسانها مخصوصاً بانوان امری ضروری است. بر اساس آیات و روایات این شخصیت‌های رشد یافته الهی از خصوصیات و ویژگی‌های مثبت قابل توجهی برخوردارند که نشانه عظمت و بزرگی شخصیت این بزرگواران است؛ اما در لا به لای این خصائص خوب و نیکو برخی نمود و جلوه ای ویژه دارند و تالاف و درخشش آنها در دریای بیکران معارف بسیار چشمگیر است .

هدف از بیان شاخصه های شیوه زندگی حضرت حوا و زنان دیگر رشد یافته قدم برداشتن در جهت الگوسازی آنان است؛ زیرا مشکل زنان جامعه امروزی نداشتن الگوی مناسب و دور شدن از ارزشهای برجسته قرآنی است که با بیان ویژگیهای شاخص و محوری هر یک از زنان رشد یافته میتوان به خصائص آنان دسترسی پیدا کرد و با الگوبرداری از ایشان در رفع مشکلات زنان جامعه امروزی و نجاتشان از بیماریها و افسردگیهای روحی مزمن و فراگیر، گام مؤثری برداشت.

در رابطه با پیشینه تحقیق ، در قرآن کریم حدود ۴۰۰ آیه در مورد زنان نازل گردیده که اهمیت و توجه این کتاب آسمانی را به زنان می رساند. خداوند متعال در این آیات علاوه بر این که چهره حقیقی بانوان را بیان نموده، زنان نمونه را معرفی و به دفاع از حقوق و شخصیت و نقش آنان پرداخته است؛ تفاسیر نیز به تبع آیات به صورت پراکنده به تبیین شخصیت این زنان و ویژگیهای و نقش آنان

در دنیا پرداخته اند. مقاله حاضر در صدد تبیین شیوه زندگی حضرت حوا (سلام الله علیها) در منابع تفسیری است.

از جمله کتابهای مرتبط با موضوع میتوان به:

۱. «قصه های قرآن از تولد آدم تا رحلت خاتم» از معصومه بیگم آزر می اشاره کرد که البته ایشان به ذکر همه زنان مؤمنه و ویژگی محوری آنان از جمله حضرت حوا (سلام الله علیها) پرداختند.
 ۲. کتاب دیگر «سیمای زنان در قرآن» از علی اکبر بابازاده می باشد که ایشان به بررسی ۴۰ زن قرآنی پرداخته است که برخی از آنان مثبت و برخی دیگر چهره های منفی بودند؛ اما ایشان به شناسایی ویژگی شاخص و برجسته حضرت حوا (سلام الله علیها) در زندگی نپرداخته است.
- از مجموع مقالات مرتبط با موضوع:

۳. مقاله «همسر فرعون و حضرت مریم الگوهای زنان» نوشته خانم زهرا اجلل می باشد که فقط به بررسی دو شخصیت بزرگ پرداخته است.

از جمله پایان نامه های مرتبط با موضوع :

۴. «زنان در قرآن و سنت و تفسیر» از آقای مرتضی کریمی نیا را نام برد که ایشان زنان مورد اشاره در قرآن و سنت را بیان نموده و به مسائل حقوقی و نقش و جایگاه اجتماعی آنان پرداخته است؛
 ۵. پایان نامه دیگر تحت عنوان «سیمای عبادی اخلاقی زنان صالح در قرآن» از خانم کبری نیازمند می باشد که ایشان ابتدا ویژگیهای زنان صالح را به نحو اجمالی بررسی کرده است.
- می توان گفت همه این آثار ویژگی های کلی زنان را در قرآن و تفاسیر بررسی می کنند که این ویژگی ها به عنوان صفات و کمالات کلی محسوب میگردند، ولی به طور خاص به شیوه زندگی حضرت حوا (سلام الله علیها) نپرداخته اند.

در نقلهایی در آیات و روایات با توصیفات مهم و زیبا از ایشان یاد شده است که همگی حکایت از مقام والا و شخصیت رفیع این بانوی گرامی حتی نسبت به دیگر زنان در بحث توبه دارند و موجب می شود که آن حضرت، بهترین الگو برای زنان مسلمان در بحث توبه و... باشد. بنابراین شناخت آن بانوی بزرگوار و رفتار و کردار وی به عنوان همسر آدم والگوگیری از ایشان از ملزومات هر زن می باشد. بنابراین در این مقاله گوشه ای از زندگی حضرت حوا (سلام الله علیها) با روش توصیفی-تحلیلی و ابزار کتابخانه ای گردآوری و نگاشته شده است.

۱. مفهوم شناسی

۱.۱. حضرت حوا(سلام الله علیها)

نام همسر حضرت آدم(سلام الله علیه)، حضرت حوا(سلام الله علیها) است. او نخستین زنی است که آفریده شده و بر روی زمین زندگی کرده است و دومین مخلوق خدای تعالی می باشد .

۲. آفرینش حضرت حوا(سلام الله علیها)

برطبق آیات و روایات، حضرت حوا(سلام الله علیها) پس از خلق حضرت آدم (سلام الله علیه) از سوی خدای یکتا از زیادی گل آدم سرشته شده است.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می فرمایند:

« خدای تبارک و تعالی مشتی از گل را قبضه کرد و آن را مخلوط نمود و آن گاه آدم را از آن گل آفرید و با زیادی آن گل حوا را خلق کرد.»

که البته آیه یکم سوره نساء نیز مؤید همین مطلب است:

«وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا»

بنابراین حضرت حوا از نوع خود آدم بوده است و از جنس بشر می باشد و تمام انسان ها به آن دو منتهی می شوند.^۲

هم چنان که از آیه قرآن نیز همین معنا بر می آید که خداوند فرمود:^۳

«وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَ نَسَاءً.»^۴

علامه طباطبایی نیز می فرماید:

۱. مجلسی، بحار الانوار، پیشین، ج ۴۳، ص ۲۰۶ باب ۷، ح ۳۲.

۲. محلاتی، ریاحین الشریعه، ج ۲، ص ۲۸۳.

۳. بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۳۳۶، ح ۱۰.

۴. نساء، ۱.

« آیه فوق بیانگر این مطلب است که همسر آدم از نوع خود آدم و انسانی مثل او بوده و همه افراد بی شمار از انسان که در سطح کره زمین منتشر شده اند همه از دو فرد انسان مثل هم منشأ گرفته اند؛ از این رو حضرت آدم و حوا نخستین پدر و مادر نسل بشر می باشند.»^۱

حدیثی از ابن عباس نقل شده که :

« انما سَمِيتُ حوا لِأَنَّهَا أُمُّ كُلِّ حَيٍّ ؛ حوا را بدین اسم نامیدند؛ زیرا که او مادر همه انسانهای زنده است.»^۲

۳. ازدواج حضرت حوا (سلام الله علیها) و نسل ایشان

خداوند با خلق آدم وجود و هستی را بر اندام حضرت آدم انداخت. خداوند حوا را نیز به عنوان زوج او آفرید و بدین ترتیب و زندگی مشترکشان آغاز شد خداوند تذکرات لازم را به آنها داده و آنها را از فریب شیطان و نزدیک شدن به شجره ممنوعه منع کرد؛

اما سرانجام شیطان با قسم دروغ آنها را فریب داد:

« وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ... جبرئیل به حضرت آدم گفت خداوند به تو فرمان داد که از آن درخت مخصوص بهشت نخوری چرا از آن خوردی؟ حضرت آدم گفت ای جبرئیل ابلیس سوگند یاد کرد که خیرخواه من است و گفت از این درخت بخورم.»^۳

حضرت آدم به جبرئیل گفت: «من تصور نمی کردم و گمان نمی کردم موجودی که خدا او را آفریده سوگند دروغ به خدا، یاد کند.»^۴

به آن دو پس از خوردن از میوه آن درخت خطاب شد که از بهشت فرود آیید.^۵

۱. طباطبایی ، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۱۳۶ .

۲. مجلسی، بحار الانوار ، ج ۵۷، ص ۲۶۵، باب ۳۸، ح ۴ و ۵.

۳. اعراف ، ۲۱.

۴. عروسی حویزی، تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۶۱.

۵. بقره ۳۶: وَقُلْنَا اهْبِطُوا.....

از این رو توبه و برگشت از لغزش، راه محبوب شدن در نزد خداوند و جلب دوستی و محبت او است؛^۱

چنان چه پیامبر خدا می فرمایند:

«همۀ آدمیان خطا می کنند و بهترین خطاکاران توبه کاران هستند. چرا که با توبه محبوب خدا میشود و بلکه آن قدر محبوب که طبق روایتی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) محبوب تر از زن و مرد مؤمن توبه گر نیست.»^۲

خداوند کریم صریحاً یکی از عوامل بهره مندی از زندگانی سعادت بخش در دنیا را، توبه و بازگشت به سوی پروردگار عالم می شمرد و این که از پروردگار خود آمرزش طلبید، سپس به سوی او بازگردید تا شما را تا مدت معینی از مواهب زندگی این جهان به خوبی بهره مند سازد.^۳ بنابراین روی آوردن به درگاه پروردگار و اجرای دستورات دین قبل از این که در آخرت انسان اثرگذار باشد دنیای او را میسازد و او را بهره مند از زندگی نیکوی دنیوی می کند.

۱. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۹، ص ۴۹۹.

۲. محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۱، ص ۵۴۱، ح ۲۱۲۰.

۳. هود، ۳.

نتیجه گیری

اسلام بیش از مکاتب دینی دیگر، به مسایل زنان توجه دارد به طوریکه یک سوره قرآن سوره «نساء» به نام زنان است و در آیات قرآن زنان نمونه بیان شده است.

آفرینش و زندگی حضرت حوا (علیها السلام) به عنوان کاملترین الگوی توبه در بین زنان الهی این مطلب را ثابت می کند که احساسات زنانه نیز با شعور دینی پیوند خورده و در دنیا نیز منشأ تحولات بزرگی شده است.

بنابراین باید کاری کنیم که، عالم غرق در معروف ها و نیکی های زنانی چون حضرت حوا(علیها السلام) شود و این شاخصه برجسته قرآنی یعنی توبه، معیار عمل همگان قرار گیرد. این هدف بزرگ و دل نشین زمانی کامل و در حد اعلای آن حاصل میشود که این شاخص حضرت حوا(علیها السلام) و اثرات آن در آمرزش گناهان ؛ امید هدایت و نجات؛ دوستی خدا ؛ زندگی نیکو ؛ گسترش یابد و این شاخصه رفتاری متعالی که موجب پرورش مومنین می شود، برای یاری حضرت در تشکیل حکومت عدل جهانی شود. چنان چه در روایت است که در حکومت امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، قرآن معیار عمل است.

پیشنهادهات:

پیشنهاد می شود که مقالاتی در زمینه های زیر نیز نوشته شود:

۱- حضرت حوا در تورات و انجیل و مقایسه آن با قرآن

۲- بررسی زندگی و شخصیت حضرت مریم در آیات

۳- بررسی زندگی و شخصیت ساره و دختران شعیب در قرآن

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن کریم

* سید رضی، نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، انتشارات دار الهمجره، قم، بی تا.

الف - کتب فارسی:

۱. جوادی، آملی، عبدالله، تحقیق علی اسلامی، تفسیر موضوعی قرآن کریم، سیره پیامبران در قرآن، قم، اسراء اسفند ۱۳۸۵.

۲. ----- تفسیر موضوعی قرآن کریم مراحل اخلاق در قرآن
قم مرکز نشر اسراء، زمستان، ۱۳۷۹.

۳. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، ۱۳۸۳ ش.

۴. قرشی، سید علی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، تهران بنیاد بعثت، ۱۳۷۷ ش.

۵. -----، قاموس القرآن، تهران دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ ش.

۶. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.

ب - کتب عربی :

۷. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد، مناقب آل أبي طالب، انتشارات علامه، قم، ۱۳۷۹ هـ.

۸. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دارصدر، بیروت، ۱۴۱۴ هـ.

٩. ابن فقيه، غايه الامانى فى اخبار القطر اليمانى، چاپ سعيد عبدالفتاح عاشور، قاهره، ١٩٦٨/١٣٨٨.
١٠. ابن قتيبه، المعارف، چاپ ثروت عكاشه، قاهره، ١٩٦٠م.
١١. بكرى، عبدالله بن عبدالعزيز، معجم ما استعجم، به كوشش مصطفى سقا، بيروت، ١٤٠٣ق.
١٢. بحراني، سيدهاشم، البرهان فى تفسير القرآن، تحقيق: الدراسات الاسلاميه مؤسسهُ البعثه، تهران، انتشارات بنياد بعث ١٤١٦ هـ.
١٣. تميمى آمدى، عبدالواحد بن محمد، غرر الحكم و درر الكلم، قم، انتشارات دفتر تبليغات اسلامى، ١٣٦٦ش.
١٤. جمعه، احمد خليل، نساء الانبياء فى ضوء القرآن والسنة، دمشق، بيروت، انتشارات ابن كثير، ١٤١٩هـ.
١٥. حر عاملى، محمدبن حسين، وسائل الشيعه، قم، مؤسسهُ آل البيت عليهم السلام، ١٤٠٩ هـ.
١٦. راغب اصفهانى، حسين بن محمد، المفردات فى غريب القرآن، تحقيق صفوان عدنان داودى، دمشق، بيروت، دارالعلم الدار الشاميه، ١٤١٢هـ.
١٧. طباطبايى، سيد محمد حسين، الميزان فى تفسير القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامى جامعه مدرسين حوزه علميه قم، ١٤١٧هـ.
١٨. طبرسى، فضل بن حسن، مجمع البيان فى تفسير القرآن، تحقيق با مقدمه محمدجواد بلاغى، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ١٣٧٢ش.
١٩. طبرسى، رضى الدين حسن بن فضل، مكارم الأخلاق، قم، انتشارات شريف رضى قم، ١٤١٢هـ.
٢٠. طبرى، محمد، جامع البيان فى تفسير القرآن، قم، بى نا، بى تا.

۲۱. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، **تفسیر نور الثقلین**، تحقیق سیدهاشم رسولی محلاتی،

قم، انتشارات اسماعیلیان، ۱۴۱۵هـ

۲۲. مجلسی، محمدباقر، **بحار الأنوار**، بیروت - لبنان، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴هـ .

۲۳. محدث نوری، میرزا حسین، **مستدرک الوسائل**، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۸هـ.

۲۴. محلاتی، ذبیح الله، **ریاحین الشریعه** ، انتشارات دار الکتب الاسلامیه، تهران، بی تا.

۲۵. محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، قم، مرکز النشر - مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴

هـ ، ۱۳۶۲ش.